

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและมีปัญหาซับซ้อน เนื่องจากความผิดพลาดในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา มุ่งพัฒนาภาคอุตสาหกรรม และการบริการ ละเลยการพัฒนา ภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของไทยมาแต่ดั้งเดิม ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจอ่อนแอ ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างกว้างขวาง ประชาชนต้องแบกรับหนี้สินและภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ประชาชนว่างงานและตกงาน หรือถูกเลิกจ้างเนื่องจากการปิดกิจการหรือลดผลผลิตทางภาคอุตสาหกรรม ทำให้ประชาชนต้องเดินทางกลับภูมิลำเนา หรือชนบทที่พึ่งพิงภาคเกษตรกรรม จากแนวพระราชดำริเกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” แล้ว เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสแก่ปวงชนชาวไทย และทรงรับสั่งตอนหนึ่งเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวทางเพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าน้อมรับไปเป็นแนวปฏิบัติเพื่อการดำรงชีวิตในยามที่ประเทศชาติประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ เป็นแนวทางที่บุคคลทุกอาชีพ และทุกระดับชั้นสามารถปฏิบัติได้ แต่อาจจะปฏิบัติได้มากบ้างน้อยบ้างตามแต่พื้นฐานทางเศรษฐกิจของแต่ละคนใน “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ¹

พระพุทธองค์² ได้ให้ความสำคัญกับการอุปโภค บริโภคจึงได้ยกความรู้จักพอประมาณขึ้นแสดงไว้ในโอวาทปาติโมกข์ที่แสดงในวันจาตุรงคสันนิบาต อันเป็นวันแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่ภิกษุ 1,250 รูปที่มาประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมาย ซึ่งในบทโอวาทปาติโมกข์ตอนหนึ่งว่า “มตฺตญฺญตา จ ภตฺตสุมี ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร” นี้แสดงให้เห็นว่าพระ

¹สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เล่ม 7, การนิเทศเพื่อส่งเสริมระบบประกันคุณภาพในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ. เอ็น.ที., 2543 ข), หน้า 6-7.

²วิ.จ. (ไทย) บทนำ 7/32. ที.ม. (ไทย) 10/90/50-51.

พุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับการบริโภค จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้ง 1,250 รูปที่มาประชุมกัน ที่พระพุทธรองค์แสดงในวันนั้นก็เพื่อเป็นนโยบายให้กับภิกษุสงฆ์ผู้จำพรรษาออกไปประกาศหลักคำสอนของพระพุทธรศาสนาให้ปวงชน การแสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตนั้น พระพุทธรศาสนาเพิ่งไปถึงที่ การตอบสนองความต้องการความสุขของคน กล่าวโดยทั่วไปคือ “ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขที่เกิดจากการสามารถจับจ่ายใช้สอยได้ ความสุขที่เกิดจากการไม่ตกเป็นหนี้เป็นสินใคร มุ่งเน้นการได้ความสุขที่เกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ การดำรงชีวิตเป็นหลักธรรมชั้นศีล คือ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบธรรมเป็นสำคัญ การงานที่ปราศจากโทษจึงกำหนดเอาที่ การกระทำนั้นจะต้องไม่เบียดเบียนตนและคนอื่นให้เดือดร้อน”¹ จะต้องวางอยู่บนพื้นฐานความ ถูกต้องทางกฎหมายและศีลธรรม

การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทำให้มนุษย์มีความสามารถในการดำรงชีวิตที่ดีงาม การบริโภคพระพุทธรเจ้าได้ตรัสให้ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายเป็นว่า การบริโภคปัจจัยสี่ คือ “เครื่องนุ่งห่มก็ใช้สอยเพื่อปกปิดร่างกายไม่ใช่เพื่อตกแต่งเป็นเครื่องประดับ อาหารก็รู้ว่าบริโภค เพื่อยังอัตภาพร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ บรรเทาความหิวเก่า ป้องกันความหิวใหม่ เพื่อที่จะได้มีกำลัง ในการสร้างคุณความดี ที่อยู่อาศัยก็ใช้สอย เพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน และป้องกันอันตราย จากสัตว์และฤดูกาล ส่วนยารักษาโรคก็ใช้เพื่อบำบัดเวทนา อาพาธต่างๆ การบริโภคใช้สอยปัจจัย สี่ จึงต้องพิจารณาให้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ จึงจะได้รับประโยชน์สำหรับบริโภคเอง”² สิ่ง เหล่านี้ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายเป็นว่าไม่ใช่เป็นการเพิ่มพูนอาสวะ การใช้สอยปัจจัยสี่ นั้นเพียงเพื่อ บำบัดเวทนาอันเนื่องมาความต้องการที่เกิดขึ้นโดยใช้สติปัญญาเพื่อละอาสวะภิกษุนั้น ภิกษุจึงชื่อ ว่า รู้จักประมาณโดยการบริโภค

หลักการดำเนินชีวิตที่มีความสุขในพระพุทธรศาสนาไม่ได้ยึดถือกันที่ความมั่งมีหรือ ความยากจนเป็นเกณฑ์เพื่อวัดความดีความชั่ว แต่วัดกันด้วยความเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ความเป็นผู้ มั่งมีหรือความเป็นผู้มีทรัพย์มากนั้นถือว่าเป็นเพียงวิธีการนำไปสู่เป้าหมายอื่น การแสวงหาปัจเจกชนวิธี (การพิจารณาการบริโภคปัจจัย 4) ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ที่ไม่เหมาะสมแก่ฐานะของ บุคคล พระพุทธรเจ้าแสดงไว้ใน พรหมชาลสูตร ที่มณีกาย³ ตอนที่ว่าด้วยมหาศีล ความว่า งดเว้น จากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ด้วยอาศัยดิรัจฉานวิชา เป็นเครื่องมือหาเงิน

¹ อ.จตุกก. (ไทย) 21/62/105-107.

² ม.ม. (ไทย) 12/23/22-23.

³ ที.สี. (ไทย) 9/21-27/8-10.

คุณค่าที่สนองความต้องการคุณภาพชีวิต¹ เช่น การบริโภคเป็นการบำบัดหรือสนองความต้องการ คือ การใช้สินค้าและการบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้เกิดความพอใจ คือ บำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ แบบพุทธบอกว่าการบริโภค คือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้ได้รับความพอใจโดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น หมายความว่า การบริโภคจะต้องมีจุดหมาย การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้บริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลายรวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิงเบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและการก่อกมลภาวะเป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัยสี่ ด้วยปัญญาที่ทำให้การบริโภคหรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อย

ในการจัดทำงานวิจัยเรื่อง “การใช้ปัจเจกชนวิธี ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน” เป็นศึกษาปัจเจกชนวิธี ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตแบบพอเพียง เป็นเรื่องของการจัดระเบียบชีวิตบริหารจัดการเศรษฐกิจที่ดีถูกต้องพอเพียงมีเหตุผลประหยัดเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพสูงสุด เป็นการดำเนินชีวิตที่ดั่งามถูกต้องเกิดความสุขไร้ปัญหา เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรและทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ในสังคมอย่างเป็นธรรมมีประสิทธิภาพประสิทธิผล เพื่อสนับสนุนส่งเสริมเกื้อหนุนการศึกษาเรียนรู้พัฒนาคนและสังคม ให้เจริญพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจ สามารถคิดเป็นทำถูกมีคุณธรรมดำเนินชีวิตพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงยั่งยืน มีการเป็นอยู่ที่ดีมีความสุขมีคุณค่าความหมายประโยชน์ เกิดความเจริญรุ่งเรืองพัฒนาก้าวหน้าที่มีมั่นคงยั่งยืนของชีวิตเศรษฐกิจสังคมประเทศ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์การเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

¹พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง: นสพ. มุลนิธิพุทธธรรม, 2531), หน้า 25.

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ปัจจัยแวดล้อมวิธี (การพิจารณาการบริโภคปัจจัย 4) ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงของประชาชน

1.2.2 เพื่อให้ทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจจัยแวดล้อมวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้ทำการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1.3.1 การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับเอกสาร

1. การศึกษาวิจัยภาคเอกสาร (Documentary Research)

2. ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความรู้การใช้ปัจจัยแวดล้อมวิธีในการดำเนินชีวิตของประชาชนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาอังกฤษและ แนวคิดทางการดำเนินชีวิตการใช้ปัจจัยแวดล้อมวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน

3. ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความรู้จักการดำเนินชีวิตและแนวคิดทางการดำเนินชีวิต, การใช้ปัจจัยแวดล้อมวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research) คือ การศึกษาแนวความคิดในเรื่องเกี่ยวกับความรู้การใช้ปัจจัยแวดล้อมวิธีในการดำเนินชีวิตของประชาชน

1.3.3 ขอบเขตด้านระยะเวลาดำเนินการ

ระหว่าง เดือน ตุลาคม 2551 - กันยายน 2552

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4.1 ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย โดยเอกสารดังกล่าว แบ่งออกได้เป็นข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ คือ อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเสส งานเขียนของนักวิชาการศาสนาที่สำคัญ

1.4.2 เรียบเรียงข้อมูล พร้อมทั้งวิเคราะห์ เพื่อตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ข้างต้น

1.4.3 สรุป และเสนอแนะ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวทางการการใช้ปัจเจกชนวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อใช้ปัจเจกชนวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน

1.5.2 หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
2. ผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิต และนักศึกษาในสถาบันการศึกษาทั่วไป
3. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. สถาบันการศึกษาทั่วไป

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1.6.1 **การใช้เครื่องนุ่งห่ม** หมายถึง การใช้เครื่องนุ่งห่มนั้นก็เพื่อจะบำบัดความหนาว อันเป็นเหตุให้เกิดอาพาธ, เพื่อป้องกันแมลงและสัตว์ร้ายทำอันตราย และเพื่อปกปิดอวัยวะที่หน้าอาย

1.6.2 **การบริโภคอาหาร** หมายถึง การบริโภคอาหารจึงต้องอาศัยหลักพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของคุณค่าของอาหารให้ต้องแท่งก่อนที่จะบริโภค

1.6.3 **ที่อยู่อาศัย** หมายถึง พิจารณาเจตนารมณ์ในการใช้ที่อยู่อาศัยแล้วยอมเห็นว่าพระพุทธรเจ้าทรงมุ่งเน้นการใช้ที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นที่นอนและที่นั่งอย่างแท้จริง คือ เพื่อบำบัดความหนาวร้อน และเพื่ออยู่ตามลำพังอย่างสงบ

1.6.4 **ยารักษาโรค** หมายถึง ยาที่รับประทานเข้าไปแล้ว จะช่วยบำบัด บรรเทา รักษา หรือป้องกันการเจ็บป่วยของคนหรือสัตว์

1.6.5 **การดำเนินชีวิต** หมายถึง การใช้ชีวิตในสังคมด้วยความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ มีเชื้ออาหารต่อสังคมรอบข้าง

1.6.6 **ปัจจัยสังคม** หมายถึง สภาพแวดล้อมทางสังคมที่กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการวิจัย

1.6.7 **ความรู้จักพอประมาณ** หมายถึง รู้จักประมาณในการรับและในการบริโภค ปัจจัย 4 คือ ฝ้ายนุ่ม ฝ้ายห่ม อาหาร ที่นั่งที่นอน และเกสซ์¹ ตามมีตามได้ ยินดีในของของตน การมีความสุขความพอใจด้วยการเลี้ยงชีพที่หามาได้ ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร

1.6.8 **การดำรงชีพแบบพอเพียง** หมายถึง การดำรงชีวิตตามสภาพฐานะของตนไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนจากการดำรงชีวิตของตน

1.6.9 **ปัจเจกชนวิถีตามพระวินัย** หมายถึง ปัจจัยจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตของนักบวช แบ่งเป็น 4 อย่าง จีวร คือ เครื่องนุ่งห่ม, บิณฑบาต คือ อาหาร, เสนาสนะ คือ ที่อยู่อาศัย และ เกสซ์ คือ ยาและอุปกรณ์รักษาโรค

¹อง.สตตก. (ไทย) 23/68/144.